

רק משום שלא שמע, וזו אינה ראייה (עפ"י ריטב"א ר"ה לג. ולדברי התוס' בשבת (צו. ד"ה ג"ש) שהחולק נחלק משום שהיה לו בקבלה מניין הגורות-שוות שבכל התורה ולכן לא קיבל ג"ש נוספת שהיא יתרה לו על חשבוננו – לדבריהם לכאור' אין מקום לסברת הריטב"א).

כתבו ראשונים שבכל דבר שידועים בו שכן הוא האמת, ולא נתברר לנו סמך מן הכתוב – הרשות ביד כל אדם לדונה ולהביאה בגזרה שוה (נמוקי יוסף ב"ק רפ"ח בשם הרא"ה), וכבר נאמר בירושלמי (פסחים ו, א) שלקיים תלמודו אדם דן גזרה שוה מעצמו.

בטיבה של קבלה זו, פרשו ראשונים (ע' בהשגות הרמב"ן לספר המצוות שרש ב; ספר הכריתות ב; רמב"ן ב"מ פז: ור"ן שם ובשבעות ז. וע"ע הליכות עולם ד): לא שנתקבל שמתביה פלונית בענין פלוני יש ללמוד הלכה פלונית אלא נתקבל חלק אחד מחלקי הג"ש; פעמים נתקבל שהלכה מסוימת נלמדת בג"ש ולא נאמר מאין היא נלמדת, ופעמים שנתקבל ללמוד הלכה מסוימת מענין מסוים אבל לא נמסר מאיזה מלים, ופעמים נתקבלה המלה בלמד אבל לא במלמד או במלמד ולא בלמד, וכן יש שנתקבלו המלים שמהם למדים אבל לא נתקבל באיזה ענינים הן אותן המלים (ע' בכ"ז בפירוט באנצ. תלמודית כרך ה עמ' תקמט ואילך. וע"ע במובא להלן כב:).

וצ"ע בדעתו של ר"מ בענינו, שנראה שלא היתה לא קבלה על ג"ש זו, שהרי לשיטתו הירוק טמא וכדם נדה הוא שמכשיר מקרא אחריו (לדהתוס' ועוד ראשונים), ואעפ"כ אומר הוא לחכמים המטהרים שיש לדרוש הג"ש. ושמו סבר שאין זה אלא אסמכתא וגילוי מלתא ועיקרו מקבלה או מסברא שאינו שונה משאר דם, ותדע שהרי המקראות הללו אינם בתורה והוא למד דין תורה (וכעין שאמרו בב"ק ב: וע"ע ערוך לנר כאן ולהלן כג. מתן בסתר ופתחי נדה).

'איזהו אדום כדם המכה. מאי כדם המכה, אמר רב יהודה אמר שמואל: כדם שור שחוט... עולא אמר כדם צפור חיה... מיתיבי הרגה מאכולת הרי זה תולה בה, מאי לאו דכולה גופה – לא דראשה...' יש לנו לפרש שכל האמוראים אינם חולקים זה על זה, אלא מר בקי במראה מסוים ומר במראה אחר והכל בכלל 'אדום כדם המכה'. [ומשום כך לא הקשו מדברי הברייתות שתולה במאכולת או בבנה ובעלה על שאר החכמים – כי י"ל שהכל מראה אחד הוא, רק הקשו על האומר מאכולת הראש דוקא ובברייתא נראה שאף מאכולת הגוף, ותרצו שגם בברייתא מדובר במאכולת שבראש] (עפ"י רמב"ן. והרמב"ם (איסור"ב ה"ח) נקט כרב נחמן, דם הקוה).

דף כ

'בקילור' – קילור היא משחה שנותנים על העין לתרופה.

'כדיו וכענב – טמאה... כזית כזפת וכעורב – טהור.' אף על פי שהזית והעורב נראים שחורים יותר מהדיו והענב, מ"מ יש צהיבות על פניהם עד שלעתים נראים מרחוק כדבר אדום, אבל השחור האמיתי אין לו קרינה ושום ציהוב, וזהו מה שחידש שמואל (ריטב"א).

ויש ראשונים שפרשו שה'עמוק' הוא אכן מעט בהיר ואינו שחור כל כך [כמו שאמרו כיו"ב לענין מראה הנגע, שהעמוק הוא בהיר, כמראה חמה העמוקה מן הצל], ו'דיהה' שהוא טהור הוא השחור ביותר, שניכר בכך שאינו אדום שלקה (ערמב"ן לעיל וסמ"ג לאוין קיא בשם רבנו שמואל, והרמב"ן וש"ר דחו זאת. ועתורא"ש בשם ר"ח שהעמוק הוא שאינו שחור כל כך והדיהה הוא יותר לבן).

זוהאמר להו רבי ינאי לבניו: בני אל תקברוני לא בכלים שחורים ולא בכלים לבנים. שחורים, שמא אזכה ואהיה כאבל בין החתנים. לבנים, שמא לא אזכה ואהיה כחתן בין האבלים. יש לפרש כוונת צוואתו על פי מה שאמר התנא 'אל תהי רשע בפני עצמך' – שלא יחשוב אדם עצמו כרשע, וכל שכן שלא יחשיבנו כצדיק אלא כבינוני [וכדברי רבה: כגון אנו בינונים]. והנה לבוש שחור הוא סימן הרשעים שנהפכים פניהם כשולי קדרה ואשם לא תכבה, ולבוש לבן סימן לצדיקים גמורים הזוכים מכל עוון, והאדום הוא הבינוני, שהוא סימן החוטא שמעותנד למצוא כפרה, ולכן ציווה לקברו בכלי האוליירין שצבעם אדום להראות שהוא בינוני (ערוך לגר).

ע"ע בספר מי השלוח (ח"א סוף בשלה וסוף שמיני ועוד) שהמחזיק עצמו לגרוע מכל – הריוו ענוה באושה, אלא יש לו להחזיק עצמו כשאר ישראל.

עתה המנהג לקבור בכלי פשתן לבנים, וכן ראוי לעשות (עפ"י רמב"ם אבל ד, א; תורת האדם; יו"ד שנב, ב). עוד על לבישת בגדי לבן בכלל – ע' במובא בבבבכי יוסף רסב סק"ג ובכף החיים שם.

'כולן עמוק מכן טמא דיהה מכן טהור'. אעפ"י שהדיחה מהאדום הוא עמוק מקרן כרכום והדיחה מקרן כרכום עמוק ממי אדמה – אעפ"י כ טהורים הם, כי למדנו מהכתוב שיש ארבעה מראות דמים וקבלו החכמים שמראות הללו רגילים בנשים, וכל שאינו דומה לאותם מראות אלא כמראות שביניהם – טהור (עפ"י תורא"ש. וע' גם בחזו"א קז, ד).

ואחרונים כתבו שמיני המראות שמנו חכמים, מלבד מה שהם משונים זה מזה בחזק האדמומיות, הם שונים במהות הגוון, שכל אחד יש לו אודם מסוג שונה (עפ"י צמח צדק החדש יו"ד קכד; בינת אדם או"ה יב. וע"ע חזו"א קז, ו).

(ע"ב) 'זאמאי קרו ליה מרא דארעא דישראל דההיא אתתא דמא לקמיה דרבי אלעזר, הוה יתיב רבי אמאי קמיה, ארחיה, אמר לה: האי דם חימוד הוא... קרי עליה סוד ה' ליראיו'. יש מי שפירש שאין הכוונה לחוש הריח כפשוטו, שאם אכן יש ריח ממשי מיוחד לדם חימוד, אין זו סיבה לקראו משום מומחיותו זו 'מרא דארעא דישראל'. ועוד מהו זה שקרא עליו רבי אמאי 'סוד ה' ליראיו' – אלא הכוונה כאן לכה מיוחד שנתחד בו מלך המשיח – והריחו ביראת ה', שיכול להרגיש בדקות בבני אדם ובמאורעותיהם, ובכה זה ישכיל מי לקרב ומי לרחק. כה זה נמסר רק למי שאחריות כלל ישראל עליו, וכיון שראו בר"א בן פדת כה זה, שהרגיש על פיו את החימוד, קראוהו 'מרא דארעא דישראל'. ומבואר בראב"ד (סוף הלכות מלכים) שככה זה של 'מריח ודן' הוא אחד מהדברים המעכבים במלך המשיח, שאם אין בו כה זה הריהו משיח שקר, (ע"ש, עפ"י סנהדרין צג:). הרי שתכונה זו אינה מעלה יתירה בעלמא אלא תנאי ועיקר גדול במנהיג ישראל (עפ"י שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ טו תשל"א. ועע"ש במאמר ח תשל"ג).

'האי דם חימוד הוא'. יש מן הראשונים שפרשו: דם חימוד הוא וטהור [דקים להו לחז"ל שאינו מן המקור. עפ"י חשק שלמה. וע' בחזו"א קכ, א שנשאר ב'צ"ע]. ומה שאמרו בסוף המסכת (סו.) תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה לישב שבעה נקיים, אפשר משום שאגב חימוד מתעוררים דמיה ואעפ"י שדם חימוד טהור, יתכן ונמשך עמו דם נידות (ר"ן). וכאן י"ל שהכיר בו בהרחתו שלא נתערב עמו דם נדה. או י"ל דוקא בתבעוה להנשא חוששים לתערובת דם נדות אבל לא בנשואה. עפ"י חדושי חתם סופר, וכיו"ב בשו"ת מענה אליהו סו"י ה). ויש אומרים שדם חימוד טמא ור"א לא לטהר בא (ערוך ורשב"א; הלכה למשה, מי נדה ואוצר חיים).

'כיון דאמרה לי אמיה דיצחק ברי...'. יתכן שבאותה שעה כבר לא היתה אשתו, שגרשה, לכך כינה אותה כן ולא אמר 'אשתי' (עפ"י ערוך לנר).

'איבעיא להו, כזה טיהר איש פלוני חכם, מהו'. מבואר במפרשים (ערשב"א וריטב"א; טור יו"ד קפת, ב"י וב"ח) מדובר בדם שבא לפני המורה והוא מסופק בדינו או סובר לטמא, והנידון האם יש לסמוך על דבריה לפשוט הספק של החכם, או שמא כיון שהוא עצמו נוטה לטמא או לפחות מסופק בדבר, יש לחוש שאין הדבר ברור כמו שאומרת ושמא מדמה להשוות המראות אבל אינם שוים. ואולם אם אין הדבר בא לידי הוראת חכם, אפשר לסמוך על דבריה שהמראות שוים וא"צ להראות לחכם (ע' אגרות משה יו"ד ח"ב עא).

'תא שמע דילתא אייתא דמא לקמיה דרבה בר בר חנה... אלמא מהימנא לה...'. ואם תאמר, אדרבה, אם נאמנת לומר כזה טיהר לי פלוני חכם ולטהר אפילו לחברתה, למה הביאתו ילתא לפני רבה, תטהר היא לעצמה? אפשר לומר שהיא סברה שאינה נאמנת לעצמה, או גם מחמירה על עצמה היתה, או גם משום כבודם של חכמים הללו אינה רואה במקומם (עפ"י רמב"ן ועוד).

'חכם שטימא אין חברו רשאי לטהר...'. ע' בהרחבה ביוסף דעת ע"ז ז.

'רבי ראה דם בלילה וטימא, ראה ביום וטיהר... מעיקרא אחזקיה בטמא, כיון דחזא לצפרא דאשתני אמר ודאי טהור הוה ובלילה הוא דלא אתחזי שפיר, כיון דחזא דהדר אשתני אמר...'. משמע שחכם שהיה רואה דם בלילה והיה נראה לו נוטה לאדמומית וטימא, ושוב ראהו לאור יום ונראה לו טהור – אין לתלות שמא נשתנה מאמש, אלא יש לו לדון שלא ראהו היטב בלילה, שעל כן טיהר רבי כשראהו ביום ולא חשש שמא נשתנה [הגם שנקט אתמול שהוא טמא, כמו שמעו פרש"י שסבר רבי בודקין לאור הנר], ורק משום שראה בשלישית ושוב נראה באופן אחר, פסק שנשתנה (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ד יז, וז' וע' גם בפתחי תשובה קפת, א בשם גבעת שאול סג. ועריטב"א).

*

'ואשר שאלת לפרש לך ע"ז בגמ' נדה דף כ' מה רבי חנינא דענותן הוא מחית נפשיה לספק וחזי דמא ואנא לא אחזי – דע כי מראות הדמים של האשה לטהר או לטמא יש בהם חכמה נפלאה להבדיל בין דם לדם, כי יש דם שמראהו הוא ספק בעיני האדם ולא ידע אם ישפוט עליו מראה טהור או ישפוט עליו מראה טמא, ודברים אלו תלויים במראה עיני החכם הרואה את הדם כפי מה שנראה לו ע"פ כללי החכמה של מראות הדמים אשר קבל מרביתו, ולא כל מוחא סביל דא ולא כל הרוצה ליטול את השם לטמא ולטהר יבא ויטול, וכאשר תמצא בגמ' דמציעא בפרק הפועלים דף פ"ד ע"ב בר"א בן רשב"י דאכל ושתי וברי ונפק לבית מדרשא אייתי לקמיה שיתין מיני דמא טהרינהו, הוּו קא מרנני רבנן ואמרי ס"ד לית בהו חד ספק, אמר להם אם כמותי הוא יהיו כולם זכרים וכו' – פירוש אפשר דכל מיני מראות אלו יש לו קבלה בהם מרבו שהם טהורים ולא היה בהם מין אחד אשר מראהו ספק בין טומאה לטהרה והוא טיהרו משיקול דעתו, ואולי טעה ח"ו בדמיונו.

ולכן אין כל חכם יכול להכניס עצמו במראות הדמים לטהר אלא א"כ הוא חכם מומחה ומוסמך. ויש הרבה חכמים אעפ"י שיש להם ידיעה במראה הדמים אינם רוצים להכניס עצמם בזה להיטפל בהם כי יחושו שמא ישגו ויטעו בדמיונם. ועל זה בא רבי אלעזר ואמר מן הראוי שאתנהג במדת הענוה ולא אטפל במראות הדמים מאחר שדבר זה הוא מסור ביד גדולי חכמי ישראל, אמנם עב"ז אני מכניס עצמי בזה ואיטפל לראות כי אמרתי ומה ר"ח דעניו היה אפי"ה החזיק עצמו לבקי ומומחה ומחית נפשיה לספיקא לטהר או לטמא, כלומר כל מראה דם שאינו ברור לעיני כל אדם וצריך לחכם ובקי להורות, קורין אותו בתואר ספק, וכמ"ש בגמ' דמציעא 'ס"ד דלא הוה בהו חד ספק' כי הוא בגדר הספק אם זה המראה דומה לדם טהור או דומה לדם טמא, ועב"ז מחית נפשיה לטהרו או לטמאו על פי דעתו כאשר ישפוט עליו בחכמתו ואינו נוהג בענוה לומר מה אני שאתעסק בדברים אלו להתיר הספיקות של הדמים, וכל שכן אני שאין לי מדת ענוה כמותו באשר דברים שאין צריך למנוע עצמי מלראות אלא אראה ואורה בהם כאשר יורוני מן השמים. כך הוא כוונת המאמר, והרחבתי לך הדברים כאש בקשתי ממני במכתבך, והיה זה שלום' (תשובת רב פעלים לרבי יוסף חיים מבגדאד, ח"ד סוד ישרים יח).

*

'... ונראה כי שבעה נרות הם שבע חכמות, כי ידוע כי חכמה היא מכונה בשם 'נר', חכמת אדם תאיר פניו, ושבעה נרות הם חכמות חיצוניות ונר מערבי היא חכמת תורתנו הקדושה, שכינה במערב. וכל החכמות משתלשלת מתורתנו ומשם מקורם ושמה ישובו, כי כולם הם נערות המשרתות את המלכה כמו שכתב הרמב"ם (אגרות 'פאר הדור' מא) שהם לרקחות ולטבחות, וכולם צריכים לתורתנו, כאשר הארכתי בזה וחברתי ספר מיוחד, כאשר חכמת המספר ותשבורת ואלגעברא צריך מאד למדידת עגלה ערופה ומדידת ערי הלויים ומקלט תחומי ערים. חכמת המשקלות שהיא חכמת מיכאני"ק צריך לב"ד לדקדק... חכמת הראיה שהוא אפטי"ק צריך לב"ד הגדול... חכמת התכונה... חכמת התולדה... חכמת הטבע אשר נכללה בה חכמת הרפואה בכלליה, צריכה מאד לחכמת התורה, הן לדעת ולהבחין דמים דמי נדה אם טהור אם טמא, והיא חכמה לא שערו כל חכמי רופאי זמננו, ואמרו חז"ל **טבע דארץ לא ידענו ודמא קחזינא!** – הרי צריך לכך חכמת הטבע ומחקר לרפואה, וביחוד לדעת בשפיר אם תוך ארבעים יום או לאחר כך, ולהבחין בין זכר לנקבה צריך חכמה הרבה וחקירה נפלאה, ויכלו כל החכמים בחקירתם ולא יגיעו לכך. ומכ"ש שצריכים להבחין כאשר יכה איש את רעהו אם יש בו כדי להמית, ואם מת – אם בשבילו הוא, ועל איזה חולה מחללים שבת... (מתוך יערות דבש ח"ב דרוש ז).

דף כא

'המפלת חתיכה, אם יש עמה דם טמאה ואם לאו טהורה... המפלת כמין קליפה כמין שער... תטיל למים... המפלת כמין דגים חגבים... אם יש עמה דם טמאה...'. בדגים וחגבים לא אמרו תטיל למים ואם נמוחו טמאה, כיון שודאי בריה הם. וכן במפלת חתיכה – ודאי בשר היא ואינה נימוחה (רמב"ן ור"ן